

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ БОТАНІКИ ІМ. М.Г. ХОЛОДНОГО
УКРАЇНСЬКЕ БОТАНІЧНЕ ТОВАРИСТВО

**КЛАСИФІКАЦІЯ РОСЛИННОСТІ ТА БІОТОПІВ УКРАЇНИ ЯК
НАУКОВА ОСНОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОБІОМАНІТТЯ**

матеріали другої науково-теоретичної конференції
(Київ, 14-15 березня 2016)

Київ, 2017

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	4
<i>ДідухЯ. П.</i> Досягнення та перспективи розвитку класифікації рослинності в Україні.....	6
<i>Дубина Д.В., Дзюба Т.П.</i> Продромус рослинності України в аспекті інтеграції до класифікації рослинності Європи.....	18
<i>Ємельянова С.М., Куземко А.А.</i> Національна фітосоціологічна база даних рослинності України (ІЖКУЕО): актуальність створення та проблеми розбудови.....	24
<i>Гончаренко І.В.</i> Переваги використання методу сортуючої кластеризації (БК8А) в класифікації рослинності.....	38
<i>Хом'як І.В.</i> Використання термодинамічних показників для класифікації екосистем українського полісся.....	46
<i>Онищенко В.А.</i> Представленість оселищ з Резолюції 4 Бернської конвенції в Смарагдовій мережі України.....	53
<i>Ващенко Ю.А.</i> Порівняльна характеристика рослинності вапнякових відслонень центральної Європи.....	62
<i>Рифф Л.Е.</i> Сучасний стан класифікації рослинності та біотопів південного Криму та їхнє співвідношення з європейськими аналогами.....	69
<i>Дзюба Т.П., Дубина Д.В.</i> База даних геоботанічних описів галофітної та літоральної рослинності України.....	79
<i>Дубина Д.В., Дзюба Т.П., Ємельянова С.М.</i> Класифікація приморської рослинності України.....	88
<i>Садова О.Ф., Мойсієнко І.І., Мельник Р.П.</i> Класифікація водних біотопів НПП «Олешківські піски».....	97
<i>Коломійчук В.П., Соколова Т.О., Єрмолаєва О.Ю.</i> Продромус рослинності акумулятивної системи коса (острів) Тузла (Керченська протока).....	102
<i>Боровик Л.П.</i> До питання про класифікацію угруповань перелогів та визначення стадій відновлення за результатами досліджень в «Стрільцівському степу» (Луганський природний заповідник).....	111
<i>Чусова О.О., ДідухЯ. П.</i> Ксерофільні степові та кретофітні біотопи басейну р. Красна (Луганська обл.).....	119

І.Ф. САДОВА¹, І.І. МОЙСІЄНКО², Р.П. МЕЛЬНИК²
Він «Олешківські піски»,
• а. Університетська, 136 А, Херсон 73036, Україна
*ЛП > \a. npp@gmail.com
Херсонський державний університет, кафедра ботаніки
• л. Університетська, 27, Херсон 73000, Україна
mcysiyenko@ia.ua;
же ruslana@yandex.ru

КЛАСИФІКАЦІЯ ВОДНИХ БІОТОПІВ НПП «ОЛЕШКІВСЬКІ ПІСКИ»

Sadova O.F., Moysiienko I.I., Melnyk R.P. The classification of aquatic habitats of the Scientific Reserve «Oleshkovski Sands»

Based on our own research and analysis of published data a classification of aquatic habitats of the Scientific Reserve «Burkuty» National Nature Park «Oleshkovski Sands» is given. This territory is situated within Chalbaska arena of Lower Dnieper basin and takes area of 1240,2 ga (15,5 % territory of the Park). The article presents the classification of habitats on the investigated territory in accordance with the classification of EUNIS. Names of the habitats were adapted to the Ukrainian language. Each habitat goes with the characteristic of vegetation of the area. The classification of inland waters of the Scientific Reserve «Burkuty» National Nature Park «Oleshkovski Sands» territory - the first attempt to identify habitats and to give a classification of vegetation in the south of the steppe zone of Ukraine.

Keywords: NNP «Oleshkovski Sands», habitats, classification, vegetation

ВСТУП

Охорона природних оселищ (habitats) є основним підходом у сучасній практиці збереження природного середовища, зокрема біорізноманіття. Зараз пріоритетним напрямком діяльності НПП є оцінка стану та управління оселищ (біотопів) з метою їхнього збереження. Першочерговим завданням такої діяльності є їхня інвентаризація, оцінка стану, виявлення загроз, розробка та впровадження механізмів охорони. Науковою основою таких заходів є розробка класифікаційної схеми.

Розробку класифікаційної схеми біотопів НПП «Олешківські піски» ми почали з водно-болотних. За пілотну територію взяли природоохоронне кірово-дослідне відділення «Буркути».

Територія ПНДВ «Буркути» знаходиться в межах Чалбаської (Зноградівської) арени. Площа її складає 1240,2 га (15,5% території району), включаючи землі Зноградівської та Малокопанівської сілських рад (Цюрупинського і Голопристанського районів відповідно, Херсонська

обл.).

За геоботанічним районуванням досліджена нами територія в\ до складу Нижньодніпровського округу піщаних степів, пісків та пляям (Дідух, Шеляг-Сосонко, 2003). За фізико-географічним районуванням вона знаходиться в Голопристансько-Дніпрянському географічному районі Нижньодніпровської терасово-дельтової низовинної області Причорноморсько-Приазовського краю (Маринич та ін., 2003).

ОБ'ЄКТИ ТА МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для складання класифікації біотопів континентальних водойм території ПНДВ «Буркути» (НПП) ми взяли за основу інформаційну базу ЕОІ (<http://eunis.eea.europa.eu/about>) з дотриманням її кодів. Для складання класифікації біотопів і структурних його одиниць, ми скористувалися даними роботи українських геоботаніків, які розробили класифікації біотопів лісової та лісостепової зон України (Didukh et al., 2011) та біотопів міста Києва (Didukh, Aleshkina, 2012). Синтаксони наведені за вітчизняною літературою (Solomakha, 2008; Solomakha et al., 2015).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХНЕ ОБГОВОРЕННЯ

У результаті дослідження біотопів континентальних водойм території ПНДВ «Буркути» нами складено класифікаційну схему, дослідженій нами території виявлено два біотопи другого, дві третього, чотири - четвертого, три - п'ятого ієрархічних рівнів.

С Біотопи континентальних водойм.

СІ Непроточні водойми.

СІ.2 Постійні мезотрофні озера, ставки та басейни.

СІ.22 Мезотрофні водойми з угрупованнями вільноплаваючих рослин.

СІ.221 Водні біотопи з рясткою (рід *Lemna*).

СІ.222 Водні біотопи з жабурником (*Hydrocharis morsus-ranae* L.).

СІ.225 Водні біотопи з сальвінією плаваючою (*Salvinia natans* (L.) A

С3 Прибережно-водні біотопи.

С3.21 Прибережні біотопи з очеретом (*Phragmites australis* (Cav.) Trin.,

С3.23 Прибережні біотопи з рогозом (*Typha latifolia* L., *T. angustifolia*

С3.5 Періодично затоплювані прибережні біотопи з піонерними ефемерними рослинними угрупованнями.

С3.52 Прибережні біотопи з високорослими однорічниками (*Bitris tripartita* L.).

Біотопи континентальних водойм у межах ПНДВ «Буркути» трапляються у вигляді дефляційних знижень, глибиною до 1-2 м, у місцях виходу ґрунтових вод, де утворюються мікроозера зі стоячою водою: Довге, Ділом Бараняче, Потяга, Солоне (територія Чалбаської арени).

Прісноводні мікроозера ПНДВ «Буркути» зазвичай мають природне, замкнуте, округлої (оз. Дідове), овальної (оз. Бараняче) або видовженої іюрми (оз. Довге), заповненої водою, поглиблення на суші. Розміри ікваторій варіюють, то збільшуються, коли рівень ґрунтових вод високий, :о. навпаки, зменшуються. Станом на поточний рік (березень) акваторійна ллянка оз. Дідове складає 30/29 м, оз. Довге - 300/900 м, оз. Бараняче - - 50/400 м. За характером водообміну ці озера є не стічними. Балансування ?івня води залежить від динамічних процесів випаровування та ґрунтового живлення. В озері відмічені такі гідро- та гідатофіти: *Lemna minor* L., *Hydrocharis morsus-ranae* L., *Utricularia vulgaris* L., *Salvinia natans* (L.) All. Озера часто оточують зарості *Typha angustifolia* L. *T. latifolia* L. та *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud., рідше: *Schoenoplectus lacustris* L.) Palla., *S. tabernaemontani* (S.G. Gmel.) Palla, *Scirpoides holoschoenus* (L.) Іоґак. та *Solanum dulcamara* L. За заростями цих видів починаються луки та чагарники. Лучна рослинність представлена наступними видами судинних рослин: *Rorippa amphibia* (L.) Besser., *Persicaria hydropiper* (L.) Delarbe, *Mentha aquatica* L., *Oenanthe aquatica* (L.) Poir., *Alisma plantago-aquatica* L., *arex riparia* Curt., *Rumex confertus* Willd., *R. acetosella* L., *Daucus carota* L.. *Lythrum salicaria* L., *Urtica kioviensis* Rogow, *Ostericum palustre* Besser., ^*henodorus interruptus* (Desf.) Tzvelev., *Scirpoides holoschoenus* L., *Lathyrus -ratensis* L., *Calystegia sepium* (L.) R. Br., *Geranium collinum* Stephan., *chusa gmelini* Ledeb., *Achillea euxina* Klokov, *Plantago lanceolata* (L.) Zast.) Arcang., *P. major* L., *Lactuca serriola* Torner., *Valeriana officinalis* L., *Seseli tortuosum* L., *Symphytum officinale* L., *Trifolium borysthenicum* Gran., *E campestre* Schreb., *Epilobium hirsutum* L., *Vicia cracca* L., *Astragalus varius* vG. Gmel., *Limonium gmelini* (Willd.) O. Kuntze., *Scutellaria galericulata* L.. *Potentilla reptans* L., *Bromus squarrosus* L., *Prunella vulgaris* L., *Stachys "ecta* L., *Juncus conglomeratus* L. та ін. Деревну та чагарникову флору на юслідженій території парку представляють *Salix alba* L., *Fraxinus excelsior* '-. *Frangula alnus* Mill., *Rhamnus cathartica* L., а далі від озер відмічено •^остання *Elaeagnus angustifolia* L. і поодинокі молоді деревця *Quercus ^ybur* L. та чагарники *Salix cinerea* L. і *S. triandra* L.

За синтаксономічною класифікацією водну рослинність представляє «пас *Lemnetea* R.Тх. 1955. Цей клас включає угруповання не вкорінених, іільноплаваючих на поверхні або у товщі води, рослин. На території досліджень клас *Lemnetea* представлений двома порядками. Порядок *iemnetalia* R.Тх. 1955, який включає один союз - *Lemnion minoris* R.Тх. 1955, _о характеризується угрупованнями замкнутих, переважно затінених водоюім представлений асоціацією *Lemnetum minoris* (Oberd. 1957) Th. Mull, et Gors 1960, діагностичним видом якої є *Lemna minor* L. із загальним проективним окриттям близько 60%. Угруповання є маловидовими: *Polamogeton natans*

L., *Utricularia vulgaris* L., *Hydrocharis morsus-ranae*, *Salvinia nutans*. Після *Hydrocharitetalia* Rubel 1933 об'єднує угруповання вільнопліт видів переважно заболочених водойм. Він представлений одним СІ *Hydrocharition* Rubel 1933, що включає фітоценози прісноводних сіа представлений двома асоціаціями: *Hydrocharitetum morsus-ranae* Van La 1935. Загальне проективне покриття становить 60%, а діагност *Hydrocharis morsus-ranae* - до 30%. Також у фітоценозах відзначені *natans* і *Lemna minor*. Асоціація *Lemno-Hydrocharitetum morsus-ranae* 1957 характеризується проективним покриттям 50-60%, а діагност видів *Lemna minor*, *Hydrocharis morsus-ranae* - до 30%. До складу біс континентальних водойм входить гідрофільна рослинність, що предсі класом *Phragmito-Magnocaricetea* Klika in Klika et Novak 1941. Це прибережні угруповання: рослини прикріплені до дна і піднімаються водою. Діагностичними видами даного класу є *Alisma plantago-c* L., *Phragmites australis* (Cav) Trin ex Steud., *Iris pseudacorus* L., *Perhydropiper* (L.) Delarbe, *Lycopus europaeus* L., *Schoenoplectus tabernaema* (C.C. Gmel.) Palla, *Scutellaria galericulata* L., *Typha angustifolia* L., *T. lar*, Клас представлений двома порядками. Порядок *Oenanthetalia aquatica* I in Kopecky et Hejny 1965, що включає союз *Oenanthion aquatica* Heir.-ex Neuhausl. 1959, представлений асоціацією *Butomo-Alismatetum planu aquatica* Slavnic 1948, діагностичним видом якої є *Alisma plantago-a*% Загальне проективне покриття рослин становить 60-80%, зокрема. *Alisma plantago-aquatica* 30-40%. Порядок *Phragmitetalia* W. Koch 1926 об'єднує угруповання прибережно-водних видів прісноводних, слабкозасолені проточних водойм. Він представлений одним союзом *Phragmition con* W. Koch 1926, який об'єднує прибережно-водні та болотні угруповання переважно високих трав. В урочищі «Буркутські плавні» союз представляє двома асоціаціями: *Phragmitetum communis* (Gams 1927) Schmale діагностичний вид якої *Phragmites australis* має значне поширення прибережно-водних біотопах. Загальне проективне покриття становить III 100%. Кількість видів в угрупованнях від 4 до 9. Високе трапляння члщ *Althaea officinalis*, *Lythrum salicaria*. Фітоценози асоціації предстали на території досліджень фрагментарно. Асоціація *Typha angustr* *III *Phragmitetum australis* Tx. et Preising 1942 (загальне проективне покриття 70-100%), діагностується *Phragmites australis* (60-80%) та *Typha angustifolia* (40-60%).

Класифікаційна схема континентальних водойм території ПЧД «Буркути» НПП «Олешківські піски» - це перша спроба виділення біотичної та розробки класифікації їхньої рослинності на півдні степової зони України. Вони представляють значну цінність і надалі будуть об'єктом наукових досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Дідух Я.П., Альошкіна УМ. Біотопи міста Києва. - К.: НаУКМА, Аграр Медіа Груп, 2012.-163 с.

Дідух Я.П., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Геоботанічне районування України та суміжних територій // Укр. бот. журн. - 2003. - 60(1). - С. 6-17.

Дідух Я.П., Фіцайло Т.В., Коротченко І.А., Якушенко Д.М., Пашкевич Н.А. Біотопи лісової та лісостепової зон України. - К.: ТОВ «Макрос», 2011. -288 с.

Маринич О.М., Пархоменко Г.О., Петренко О.М., Шищенко П.Г. Удосконалена схема фізико-географічного районування України // Укр. геогр. журн. - 2003. - 1. - С. 16-23.

Соломаха В.А. Синтаксономія рослинності України. - К.: Фітоцентр, 2008. -295 с.

Соломаха І.В., Воробйов С.О., Мойсієнко І.І. Рослинний покрив лісів та чагарників Північного Причорномор'я. - К.: Фітоцентр, 2015. - 387 с.

Садова О.Ф., Мойсієнко І.І., Мельник Р.П. **Класифікація водних біотопів НПП «Олешківські піски»**

На основі власних досліджень та аналізу літературних джерел подається класифікація біотопів континентальних водойм території ПНДВ «Буркути» НПП «Олешківські піски». Територія ПНДВ «Буркути» знаходиться в межах Чалбаської арени Нижньодніпровських пісків. Площа її становить 1240,2 га (15,5% території парку). У статті наведено класифікацію біотопів дослідженої території відповідно до класифікаційної схеми EUNIS. Назви біотопів адаптовані до української мови. Для кожного біотопу подано характеристику рослинності цієї території. Класифікаційна схема континентальних водойм території ПНДВ «Буркути» НПП «Олешківські піски» - перша спроба виділити біотопи та надати класифікацію їхньої рослинності на півдні степової зони України.

Ключові слова: НПП «Олешківські піски», біотопи, класифікація, рослинність